

Nr 275.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående bildande av en fond hos Aktiebolaget Jordbrukarbanken, avsedd att möjliggöra avveckling av vissa krediter åt Svenska lantmännens riksförbund och därtill anslutna föreningar; given Stockholms slott den 7 april 1930.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Adolf Dahl.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 7 april 1930.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, BESKOW, LUNDAVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON, DAHL.

Departementschefen, statsrådet Dahl, anmäler fråga om beredande av medel åt Aktiebolaget Jordbrukarbanken för att möjliggöra avveckling av vissa krediter åt Svenska lantmännens riksförbund och därtill anslutna föreningar.

Föredraganden anför:

I syfte att bispringa Aktiebolaget Svenska lantmännens bank, som på grund av inträffade förluster krävde en genomgripande rekonstruktion, in-

Bihang till riksdagens protokoll 1930. 1 saml. 238 häft. (Nr 275.)

trädde staten år 1923 såsom tecknare av aktier i ett för övertagande av bankens rörelse bildat nytt bankaktiebolag, Aktiebolaget Jordbrukarbanken. Detta skedde under hänvisning bland annat till nödvändigheten att förhindra svåra ekonomiska förluster för stora grupper av medborgare och därav följande allvarliga rubbningar inom vår jordbruksnäring. Enligt vad då vidtagen undersökning gav vid handen, var bankens största kund, Svenska lantmännens riksförbund, i en sådan ställning, att även detta företag erfordrade en konsolidering. Med en omedelbar betalningsinställelse för banken hade sannolikt måst följa betalningsinställelse av riksförbundet och möjligen även av vissa dess underorganisationer.

Jämväl då statsmakterna år 1929 beslöt avlyftande från Jordbrukarbanken av vissa tyngande engagemang, åberopades såsom skäl för att på detta sätt konsolidera Jordbrukarbankens ställning, att banken i vidsträckt omfattning var kreditgivare för den betydelsefulla kooperativa rörelse inom jordbruket, vilken knutits till riksförbundet och dess underavdelningar i skilda delar av landet. Bland de avlyftade engagemangen ingingo emellertid icke Jordbrukarbankens förbindelser med riksförbundet och dess underavdelningar. I propositionen anfördes tvärtom, att sistnämnda engagemang syntes böra kvarbliva hos Jordbrukarbanken.

Under sistlidna höst har jag med hänsyn särskilt till den ekonomiska utvecklingen inom jordbruksnäringen ansett det angeläget att ägna min uppmärksamhet åt Jordbrukarbankens och den ifrågavarande jordbrukskooperativa rörelsens inbördes förhållande. I sammanhang med anmälan i statsverkspropositionen till årets riksdag av fråga om anslag till fonden för mötande av förluster å Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 omnämnde jag ock, att enligt upplysningar, som stode till buds, fråga kunde förväntas uppkomma om statens mellankomst till stödjande av den jordbrukskooperativa rörelsen, och att jag hade under övertägande att i sådant syfte föreslå, att vissa tyngande engagemang överflyttades från Jordbrukarbanken till Kreditkassan.

Frågan om åtgärder i angivna syfte har nu aktualiserats. Styrelsen för Svenska lantmännens riksförbund har nämligen i skrivelse den 31 mars 1930 till Jordbrukarbankens styrelse gjort framställning om åtgärder för beredande åt förbundet och därtill anslutna länsföreningar av lättnad i deras mellanhavande med Jordbrukarbanken. I anledning av denna framställning har Jordbrukarbankens styrelse i skrivelse den 7 april 1930 — med förmälan att Jordbrukarbanken icke kunde utan vidare tillmötesgå en hemställan av så vidsträckt omfattning, som i framställningen avsåges — hänskjutit ärendet till chefen för finansdepartementet för de åtgärder, som kunde anses lämpliga.

Riksförbundets styrelse.

I sin skrivelse har riksförbundets styrelse till en början lämnat en kort översikt över förbundets tillkomst och organisation, av vilken översikt framgår följande.

»De första lantmannaföreningarna i vårt land bildades vid tiden närmast före sekelskiftet med syfte att i olika avseenden, främst i fråga om förnödenhetsinköp, tillgodose sina medlemmars gemensamma intressen. Utan förbindelse med varandra voro de i allmänhet endast av lokal betydelse. Samarbetsidén hade emellertid slagit rot, och under det närmaste decenniet framväxte ur dessa lokalföreningar centralinköpsföreningar över så gott som hela landet. Ur centralföreningarna framväxte sedan automatiskt en riksorganisation, Svenska lantmännens riksförbund, konstituerat den 30 augusti 1905.

Till riksförbundet äro för närvarande anslutna följande länsvis organiserade föreningar, nedan nämnda i den ordning, de anslutit sig:

- 1:o) Skånska lantmännens centralförening;
- 2:o) Skaraborgs läns lantmäns centralförening;
- 3:o) Aktiebolaget Blekinge och Kalmar läns lantmannaförbund;
- 4:o) Hallands lantmäns centralförening;
- 5:o) Gotländska lantmännens centralförening;
- 6:o) Stockholms läns lantmannaförening;
- 7:o) Västerbottens lantmannaföreningars förbund;
- 8:o) Lantmännens centralförening i Jämtlands län;
- 9:o) Örebro läns lantmäns centralförening;
- 10:o) Värmlands läns lantmannaföreningars centralförening;
- 11:o) Östgöta-lantmännens centralförening;
- 12:o) Kronobergs läns lantmäns centralförening;
- 13:o) Västra Sveriges lantmäns centralförening;
- 14:o) Jönköpings läns lantmäns centralförening;
- 15:o) Medelpads lantmannaförbund;
- 16:o) Västmanlands läns lantmäns centralförening;
- 17:o) Lantmannaförbundet, Gävle;
- 18:o) Norrbottens lantmannaförbund.

De till länsföreningarna anslutna lokalföreningarna uppgå för närvarande till ett antal av cirka 1,100. I sin helhet omfattar organisationen nu omkring 70,000 större och mindre jordbrukare, brukande sammanlagt cirka 660,000 hektar odlad jord, motsvarande drygt $\frac{1}{5}$ av landets hela åkerareal. Det är av intresse anteckna, att de individuella medlemmarna till övervägande del representera det mindre jordbruket. Av medlemmarna inneha nämligen:

61.9	procent	jordbruk	om	1—10	har	(småbruk)
34.7	»	»	»	11—50	»	(bondgårdar)
3.4	»	»	»	över 50	»	(gårdar).

Den sammanlagda omsättningen av gödselmedel, foderämnen, spannmål och utsäden har under de snart 25 år, som riksförbundet hittills bedrivit sin verksamhet, uppgått till i runt tal $2\frac{1}{2}$ miljard kilogram. Siffran för 1929 uppgick till 163,254,991 kilogram, motsvarande en omsättningssumma av 22,698,821 kronor 14 öre. För upplysnings- och propagaandamål har under åren 1907—1928 utgivits ej mindre än 675,463 kronor 80 öre. I skatter hava förbundet och länsföreningarna under samma tid till stat och kommun inlevererat i runt tal 2,400,000 kronor.

Svenska lantmännens riksförbund har till ändamål *att* förmedla inköp för medlemmarnas räkning av fodermedel, gödselmedel, utsäde och frö ävensom andra viktigare lantmannaförnödenheter; *att* förmedla försäljning till utlandet av spannmål och stråfoder samt *att* verka för en ordnad av-

sättning inom landet av lantbrukets produkter; *att* i övrigt främja medlemmarnas ekonomiska intressen. Varje medlem (länsförening) har att deltaga i förbundet med minst en insats av 1,000 kronor samt ytterligare en insats för varje hundratusental kronor av sin omsättning utöver det första hundratusentalet kronor, av vilken insats $\frac{1}{5}$ betalas kontant och $\frac{4}{5}$ medelst förbindelse att betalas tre månader efter uppsägning. För förbundets förbindelser ansvarar medlem utöver gjorda insatser med ett belopp, motsvarande summan av de vinstutdelningar, som tilldelats medlem under de senast förflutna tio åren. Enligt förbundets senaste balansräkning utgör summan av de kontanta insatserna och ansvarsförbindelserna 561,000 kronor.

De olika till riksförbundet anslutna länsföreningarnas medlemmar häfta för sina föreningars förbindelser dels med kontantinsatser varierande från 50 öre per hektar upp till 5 kronor per hektar, dels med i reverser förskrivna belopp från 4 kronor upp till 9 kronor per hektar, dels med ansvarsförbindelser, som kunna tagas i anspråk i fall av inträffande konkurs med belopp från 3 kronor upp till 5 kronor per hektar respektive 1,000 kronor per lokalförening eller 50 kronor per lokalföreningsmedlem. Summan av samtliga länsföreningars kontantinsatser och fonder utgör 1,083,385 kronor, summan av deras medlemmars reverserade insatser 2,304,364 kronor och summan av deras ansvar i fall av inträffande konkurs 1,331,731 kronor.»

Efter denna översikt har styrelsen utvecklat de omständigheter, som påkallat den föreliggande framställningen, och härutinnan anført följande:

»Från starten och ända fram till och med år 1921 arbetade organisationen utan att behöva notera några förluster å rörelsen. Riksförbundet hade lyckats lägga upp fonder till i runt tal 1,900,000 kronor. Länsföreningarna hade under samma tid fonderat i runt tal 3,170,000 kronor. Under år 1922 inträffade emellertid ett katastrofalt prisfall på alla förnödenheter, vilket åsamkade länsföreningarna betydande förluster, vilka måste täckas med anlåtande av fonderna och i vissa fall särskilda uttaxeringar. Riksförbundet måste för sin del under året boka en förlust på en av länsföreningarna av 1,109,722 kronor 50 öre och fick på grund därav i sin balansräkning för 1922 upptaga en förlust av i runt tal 900,000 kronor.

Trots fortsatta prisfall och osäkra konjunkturer skulle rörelsen likväl kunnat utveckla sig i gynnsam riktning, om icke 1923 en ny katastrof inträffat. Under trycket av den svåra depression och de våldsamma konjunktursvängningar, som då inträffade, hade organisationens kreditgivare, Aktiebolaget Svenska lantmännens bank, kommit på obestånd. Såväl riksförbundet som länsföreningarna, som med avsevärda belopp intresserat sig i banken och av banken finansierade företag — riksförbundets aktiekonto slutade i det närmaste å 5,000,000 kronor — kommo dels härigenom, dels på grund av egna förluster i svårigheter, som hotade hela rörelsens bestånd. Genom statsmaktens ingripande förhindrades bankens sammanbrott, men trots rekonstruktionen, tack vare vilken organisationen kunde fortleva, utgick denna väsentligt försvagad ur kraschen. Riksförbundet fick fortsätta sin verksamhet med en brist i balansräkningen, som trots anlåtande av tillgängliga fonder uppgick till i runt tal 2,000,000 kronor. Åtskilliga av länsföreningarna stodo efter anlåtande av reserver och trots betydande avskrivningar av skulder till banken på ytterligt svaga fötter, tyngda av engagemang, som under den följande tiden skulle visa sig förlustbringande.

Under de efter 1923 följande åren har riksförbundet och dess underavdelningar fortsatt sitt arbete till det svenska jordbrukets fromma. Rörelsen utvecklade sig i stort sett gynnsamt. Riksförbundet har varit i stånd att nedbringa sin skuld till banken med i runt tal 1,260,000 kronor, så att den vid årsskiftet 1929—1930 uppgick till i runt tal 725,000 kronor. Ställningen för flertalet länsföreningar hade också successive förbättrats. Visserligen har banken fått träda emellan för täckande av en del förluster för dessa föreningar. Om man emellertid bortser från det betydande deficit, som uppstått å en utan riksförbundets hörande startad länsförening, hade dessa förluster sin huvudsakliga grund i från tiden före 1923 kvarstående olyckliga engagemang.

Vid ingången av år 1929 stod sålunda organisationen väl icke i någon stark ställning, men dock i gynnsammare position än vid 1923 års utgång. Ingen kunde då förutse de våldsamma prisfall på spannmål och fodermedel, som mot slutet av 1929 och än mer under början av år 1930 skulle bringa det svenska jordbruket i ett nödläge och vålla att det nu gäller ett jordbrukskooperationens vara eller icke vara.

De redan förut låga prisen på svensk spannmål ha intill slutet av februari 1930 sjunkit för vete med cirka 10 procent, för råg med cirka 33 procent, för havre med cirka 39 procent, för korn med cirka 30 procent för att efter denna tid ytterligare falla. För centralföreningarna, som såväl för att stödja sina medlemmar som för att ha täckning för fordringar på grund av leveranser uppköpt och magasinerat betydande kvantiteter spannmål innebar detta prisfall betydande förluster.

Priset på fodermedel torde från september—oktober 1929, då man kunde anteckna en stegring i kurvan, tills dato hava fallit med genomsnittligt cirka 40 procent.

För att förstå vad detta måste betyda för organisationen bör ihågkommas, att länsföreningarna i regel och särskilt i Norrland täcka sitt behov av fodermedel under sommarmånaderna och början av hösten för att hava det tillgängligt under höst- och vintermånaderna. Man måste även anteckna att det här rör sig om synnerligen betydande kvantiteter. För 1929 var riksförbundets och länsföreningarnas sammanlagda omsättning av foderämnen och spannmål icke mindre än 185,000 tons, motsvarande en omsättningssumma av över 37,000,000 kronor. När härtill komma de förluster, som blivit oundvikliga till följd av den svåra kris, som jordbruket över hela världen för närvarande genomgår, torde det vara förstäeligt, att den största och mest betydande grenen av den svenska jordbrukskooperationen, som från början icke haft den ekonomiska styrka, som varit önskvärdt, och som därtill ännu icke hunnit hämta sig efter katastrofen 1923, kommit i en situation, som icke kan betecknas annat än som ytterligt bekymmersam. I medio av 1929 tedde sig förhållandena ännu icke alltför oroväckande. Visserligen visade centralföreningarnas approximativa bokslut en förlust av i runt tal 1,100,000 kronor. Efter en tillfällig uppgång i kurvan för fodermedelsprisen på hösten 1929 kastade konjunkturerna emellertid om, och priserna hava därefter ytterligare avsevärt fallit och förlusterna i motsvarande grad ökats. Så visade länsföreningarnas bokslut per årsskiftet 1929—1930 en förlust av 2,428,664 kronor.»

Angående följderna, därest ifrågavarande jordbrukskooperativa organisation skulle nödgas upphöra med sin verksamhet, har styrelsen yttrat sig sålunda:

»Det är emellertid uppenbart, att, om organisationen nu skulle tvingas att uppgiva kampen för sin tillvaro, förlusterna icke skulle stanna inom nyssnämnda gränser. Det är icke bara det att en eventuell tvångsrealisation skulle, som alltid, spoliaera betydande värden, utan tvånget att hos medlemmarna indriva deras reverserade förbindelser, utkräva deras åtagna ansvar i fall av konkurs och stoppa deras krediter skulle i dessa för det svenska jordbruket oerhört hårda tider medföra konsekvenser av fast oöverskådlig räckvidd. Det är dock cirka 70,000 svenska lantmän, mest småbrukare, som äro anslutna till organisationen, och ett sammanbrott av denna kunde i vidrigaste fall betyda, att mången av dem tvingades att gå från gård och grund.

Ser man saken på längre sikt skulle hela det arbete, varigenom rörelsen under årtionden uppbyggts, vara tillspillo. Ingen lär bestrida, att denna kooperativa rörelse har sitt utomordentliga värde för det svenska jordbruket, och icke blott för det svenska jordbruket utan för hela landet. Organisationen har genom sin prisreglerande och kvalitetskontrollerande verksamhet tillfört sina medlemmar betydande fördelar. Den har i största omfattning tillgodosett för jordbrukaren nödvändig varukredit, den har bedrivit en omfattande propaganda- och upplysningsverksamhet. Genom tidskrifter, böcker, broschyrer och tabeller, genom deltagande i lantbruks-, frö- och utsädesutställningar har den verkat för det svenska jordbruket. Det får ej förbises, att organisationen genom sin blotta existens medfört avsevärda fördelar tillförda landets jordbrukare på indirekt väg. Dess icke minst viktiga funktion har varit att tillvarata jordbrukarnas intressen ifråga om billigast möjliga inköp av för jordbruket nödvändiga förnödenheter. Tack vare organisationen med dess goda internationella förbindelser har jordbrukarnas intressen kunnat hävdas vid prissättningen av för jordbruket viktiga förnödenheter. Under kristiden hade riksförbundet tillfälle att göra landet värdefulla tjänster. Under vissa tider var det endast tack vare riksförbundets förbindelser, som det nödvändigaste importbehovet av foder- och gödselmedel kunde tillfredsställas.

Skulle den nuvarande organisationen tvingas att likvidera och därvid möjligen i sitt fall draga med sig många av sina enskilda medlemmar, vore väl därmed icke Kooperationens idé på detta område för alltid död, men säkerligen skulle det dröja mycket länge, innan man på spillrorna av vad som varit skulle hava någon möjlighet att åter uppbygga en det svenska jordbruket gagnande kooperativ rörelse av nuvarande omfattning och betydelse.»

Riksförbundets styrelse har slutligen anfört följande.

Enligt den 31 december 1929 verkställda bokslut hade länsföreningarnas förluster utgjort tillhoppa omkring 2,400,000 kronor. Om härtill lades ytterligare förluster å verksamheten intill utgången av sistlidna februari månad, stege förlusterna, inklusive behovet av vissa avskrivningar, till omkring 3,800,000 kronor. Härtill komme riksförbundets förut omförmälda under tidigare verksamhet uppkomna, numera visserligen väsentligt nedbragta underskott, cirka 700,000 kronor. För verksamhetens konsolidering vore önskvärt, att omförmälda förluster täcktes och nämnda avskrivningsbehov tillgodosåges utan att för sådant ändamål medlemmarnas kontantinsatser och reversansvar toges i anspråk. Härtill skulle krävas ett sammanlagt medels-

belopp av omkring 4,500,000 kronor. Riksförbundets styrelse hemställde därför, att Jordbrukarbankens styrelse ville taga under övervägande att bevilja förbundet och föreningarna ackord eller eftergift i största möjliga omfattning.

I händelse de begärda lättnaderna beviljades, förutsatte styrelsen, att de enskilda medlemmarna av organisationen — till vinnande av bättre likviditet hos föreningarna — skulle dels infria redan tecknade reverserade insatser med belopp, motsvarande cirka två tredjedelar av dessa insatsers summa, sålunda med i runt tal 1,500,000 kronor, dels, i sammanhang med en omläggning av organisationen, teckna nya insatser att infrias under loppet av en tioårsperiod. För att nå detta mål vore önskvärt, att exempelvis ett räntefritt lån kunde erhållas till samma belopp som de nya insatsförbindelsernas summa, förslagsvis 3,000,000 kronor, vilket lån skulle kunna successive amorteras med de å de nya insatsförbindelserna inflytande kontantbetalningarna.

Jordbrukarbankens styrelse har i sin skrivelse anfört följande:

»Jordbrukarbankens styrelse har under de gångna åren vid upprepade tillfällen haft att behandla frågan om riksförbundskoncernens krediter och därmed sammanhängande ämnen. Efter vidtagandet av de betydande avskrivningar, som banken verkställt å koncernens krediter åren 1923—1928, torde bankens styrelse med hänsyn till de ökade vinster, föreningsrörelsen kunnat uppvisa, ännu under år 1929 ansett anledning saknas att räkna med någon större förlust å sin kreditgivning till centralföreningarna. Det må i detta sammanhang erinras, att i den promemoria av bankinspektören av den 27 april 1929, som finnes intagen i konstitutionsutskottets utlåtande vid samma års riksdag nr 22, någon förlustrisk å riksförbundet med underlydande för gynnsamt fall icke ansågs föreligga för banken, medan för ogynnsamt fall förlustrisken angavs till närmare 1.9 miljoner kronor.

Under hösten 1929 inträffade emellertid det i riksförbundets skrivelse skildrade priset för spannmål och fodervaror. Detta medförde, att centralföreningarnas inneliggande lager endast i ringa utsträckning och till förlustbringande priser kunde vinna avsättning.

I samband med upprättandet av Jordbrukarbankens bokslut per den 31 december 1929 gjordes en preliminär utredning angående centralföreningarnas ställning. Denna utrednings resultat gav bankledningen anledning till förhoppning att kunna med bankens vinstmedel möta behovet av erforderliga avskrivningar.

Sedan numera centralföreningarnas bokslut per den 31 december 1929 föreligga och rörelsen jämväl för de två första månaderna av innevarande år kan överblickas, visar det sig, att förlustsiffrorna ökats på sådant sätt, att fråga inträder om ianspråktagande av de enskilda föreningsmedlemmarnas personliga betalningsansvar.

På grund av föreningsorganisationens struktur är för bankens vidkommande ökningen av förlustrisken mindre än den försämring i ställningen, som inträtt för de olika föreningarna. Beträffande ett flertal av dessa måste nämligen icke blott förefintliga kontantinsatser, sparade medel och medlemmarnas reverser utan även det personliga ansvar, som kan göras gällande först vid inträffad konkurs, helt eller delvis tagas i anspråk för gäldande av föreningens förbindelser.

*Jordbrukar-
bankens
styrelse.*

Såsom kreditgivare och borgenär hos föreningarna kan banken — som enligt vad ovan framhållits redan måst på kreditgivningen till dessa kunder avskrika betydande belopp — givetvis icke eftersätta sin rätt till någon del av det ekonomiska underlag, varpå kreditgivningen är baserad. Skulle i enlighet härmed banken för täckandet av sina fordringar söka uttaga 'konkursansvaret', måste icke blott centralföreningarna utan även i stor omfattning anslutna lokalföreningar på grund av stadgarnas avfattning försättas i konkurs. Beträffande ett par föreningar torde emellertid av olika anledningar en avveckling under alla förhållanden vara ofrånkomlig.

Riksförbundet har i sin skrivelse angivit, att ett belopp av 4.5 miljoner kronor skulle vara erforderligt för att sanera hela den ifrågavarande föreningsrörelsen. Härvid har förutsatts att icke ens befintliga fonder eller reversansvar skulle tagas i anspråk för täckande av den befintliga bristen.

Bankstyrelsen utgår emellertid från att, därest ett stöd åt föreningsmedlemmar jämväl bör lämnas. Med hänsyn bland annat härtill torde ett efterskänkande av fordringar på koncernen kunna begränsas till ett belopp av 3 miljoner kronor.

Med detta belopp skulle, såvitt nu kan bedömas, en tillfredsställande rekonstruktion av de livsdugliga föreningarna kunna åstadkommas. Detta i sin tur kommer att möjliggöra en anslutning av nya medlemmar till föreningarna, något som torde få anses vara ett villkor för en sund utveckling av föreningsrörelsen.

I den mån en sanering äger rum, bör jämväl tagas i övervägande vilka organisatoriska förändringar, som äro erforderliga, bland annat för att förenkla organisationen och skaffa föreningarna ökat eget rörelsekapital.

Vad angår det av riksförbundet framlagda förslaget om räntefritt lån till centralföreningarna, kan Jordbrukarbanken icke medverka till en sådan anordning.»

I enlighet med vad styrelsen sålunda anfört, har styrelsen hemställt om föranstaltande av att ett belopp av 3 miljoner kronor — genom Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 eller eljest — ställdes till förfogande för att möjliggöra den av riksförbundet ifrågasatta saneringen av lantmännens föreningsrörelse.

*Bank- och
ondinspek-
tionen.*

Bank- och fondinspektionen har, efter remiss, avgivit yttrande i ärendet och därvid anfört följande:

»För egen del kan inspektionen även med beaktande av den svåra belägenhet, vari den till svenska lantmännens riksförbund anslutna jordbrukskooperationen för närvarande befinner sig, icke underlåta att giva uttryck för sin betänksamhet inför de stödåtgärder, som sålunda ifrågasatts. Erfarenheten från den tid, som förflutit sedan den ifrågavarande organisationen grundades, har på olika sätt visat, att denna organisation icke är upprättad efter sådana ekonomiska grunder, som giva den möjlighet att möta uppkommande konjunkturväxlingar. Organisationen har icke förfogat över tillräckligt eget kapital utan har varit hänvisad till att arbeta med främmande kapital i mycket stor omfattning, något som vid inträffande konjunktturnedgång medfört förluster, icke blott för organisationen själv utan även för dess kreditgivare. Här torde också böra framhållas, att det icke förhåller sig så som riksförbundet synes avse att göra gällande, nämligen att

1923 års förluster för förbundet med underavdelningar äro att hänföra till Aktiebolaget Svenska lantmännens bank. Tvärtom var det särskilt sammanbrottet utav vissa av rörelsens ledande män tidigare grundade företag, som föranledde bankens obestånd. Vid nämnda tillfälle blev genom statens medverkan organisationen eller densamma närstående företag fria från ekonomiskt ansvar för avsevärda belopp, och även därefter hava hos Aktiebolaget Jordbrukarbanken stora belopp avskrivits å fordringar hos kooperationen. Då det var genom statens mellankomst, som organisationen räddades år 1923 och då staten är så gott som ende delägare i Jordbrukarbanken, har staten sålunda redan i mycket stor omfattning här lämnat sitt stöd. Det synes därför kunna med fog ifrågasättas, huruvida det kan anses riktigt, att staten ånyo träder emellan för en organisation, som visat sig icke vara bärkraftig.

Det är emellertid förklarligt, att Aktiebolaget Jordbrukarbankens styrelse funnit det önskvärt, att åtgärder vidtagas för att förhjälpå ifrågavarande verksamhet ur de iråkade svårigheterna. Det var på riksförbundets initiativ, som Aktiebolaget Svenska lantmännens bank på sin tid tillkom, och förbundet med anslutna föreningar är fortfarande Jordbrukarbankens största kund. Givet är att, därest organisationen skulle bringas till avveckling i så stor omfattning som de uppkomna förlusterna föranleda, bankens befattning med jordbruksnäringens kreditförhållanden skulle bliva högst väsentligt inskränkt. Därtill kommer, att de förluster, som på grund av föreningarnas obestånd måste drabba banken och vilka bankstyrelsen hoppats kunna täcka med bankens redan intjänta och blivande vinstmedel, bliva större om föreningarna nödgas likvidera och deras tillgångar underkastas en hastigare realisation än om de efter rekonstruktion få fortsätta rörelsen. Att märka är vidare, att vid bankens sanering nästlidet år ingen avskrivning gjordes å dess förbindelser med jordbrukskooperationen, änskönt det redan då ansågs, att förluster därå skulle vara att i ogynnsamt fall förvänta. Det oerhörda priset på förnödenheter, som av föreningarna föras i lager, samt måhända mindre lyckliga affärstransaktioner från deras sida under senare delen av förra året, hava aktualiserat förlustrisken och dessutom föranlett att densamma blivit större.

Därest herr statsrådet trots de ovan anförda betänkligheterna skulle finna skäl vidtaga åtgärder för tillmötesgående av den gjorda framställningen i syfte att medel ställas till förfogande för att än en gång bringa jordbrukskooperationen stöd, bör emellertid detta enligt inspektionens mening ske allenast under följande förutsättningar.

Till en början bör givetvis inom varje särskild förening insatskapitalet och eventuella fonder i första hand användas till täckande av förefintliga förluster.

Vidare bör för samma ändamål medlemmarnas ansvarighet tagas i anspråk i sådan utsträckning, som är möjlig utan att äventyra föreningsverksamhetens bestånd. Det bör nämligen uppmärksammas att medlemmarnas s. k. rewersförbindelser motsvara andra enskilda företags egna kapital.

Dessutom bör uppställas den fordran, att förening skall, för att komma i åtnjutande av hjälp, ställas på en sådan ekonomisk grund, att densamma efter hjälpens erhållande må kunna driva en bärkraftig verksamhet. Detta lär icke kunna ske på annat sätt än att föreningens medlemmar tillskjuta ett kontant rörelsekapital, vars belopp icke synes böra understiga en tiondel av föreningens förbindelser.

Slutligen men kanske dock i främsta rummet bör villkoret för hjälp vara

en genomgripande förändring av ifrågavarande rörelses organisation och verksamhetsformer. Förenkling därutinnan bl. a. genom borteliminering av något av de nu förefintliga många leden mellan producent och konsument samt skapande av garantier för en sundare kreditrörelse bör därvid närmast eftersträvas.

För genomförande av en sanering av riksförbundet och dess underavdelningar enligt ovan angivna grunder torde, att döma av förefintliga uppgifter angående den ekonomiska ställningen, det belopp, som av Aktiebolaget Jordbrukarbanken i sådant hänseende föreslagits, vara fullt tillräckligt.

Riksförbundets hemställan, att till organisationens förfogande jämväl skulle ställas ett räntefritt lån, anser sig inspektionen icke kunna förorda. Såsom redan antytts bör nämligen det kapital, som erfordras för rörelsens fortsättning, anskaffas genom föreningsmedlemmarnas egen försorg.»

*Kreditkassans
styrelse.*

I skrivelse till *styrelsen för Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922* anmodade jag styrelsen att avgiva yttrande rörande medverkan från Kreditkassans sida vid den åsyftade stödaktionen och meddelade därvid, att det i sådant hänseende ifrågasatts, att Aktiebolaget Jordbrukarbanken skulle sättas i tillfälle att bevilja ackord eller eftergift å riksförbundets och föreningarnas skulder till banken samt att för möjliggörande härav medel skulle tillhållas av Kreditkassan med erforderligt belopp, vilket syntes böra beräknas till 3 miljoner kronor.

I anledning härav har styrelsen i skrivelse denna dag meddelat, att Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922, därest statsmakterna beslutade ifrågavarande stödaktion och i erforderlig omfattning ställde medel till dess förfogande, givetvis vore villigt medverka på i skrivelsen angivet sätt. Styrelsen har emellertid hemställt, att Kreditkassans medverkan i de tillämnade åtgärderna måtte begränsas till att gälla tillhandahållandet av nödiga medel åt Aktiebolaget Jordbrukarbanken, på vilken enligt styrelsens mening prövningen av förutsättningarna och villkoren för ackordens och eftergifternas beviljande helt borde ankomma. I skrivelsen har styrelsen tillika meddelat, att bolaget icke för närvarande disponerade över några tillgångar, vilka lämpligen kunde begagnas för ändamålet, utan måste räkna med att erhålla hela det behövliga beloppet från staten.

*Fullmäktige i
riksgäldskontoret.*

Slutligen hava *fullmäktige i riksgäldskontoret*, på min hemställan att avgiva yttrande beträffande medelsanskaffningen åt Kreditkassan, i skrivelse av denna dag anförd:

»Utan att ingå på behovet och lämpligheten av ifrågavarande stödaktion vilja fullmäktige beträffande medelsanskaffningen framhålla, att, då det här gäller en efter allt att döma konstaterad förlust, det erforderliga beloppet eventuellt skulle kunna tagas direkt ur kassafonden, men att en i nuvarande situation enklare utväg vore, att riksgäldskontoret bemyndigades att från fonden för täckande av förluster å Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 överföra ett belopp av 3 miljoner kronor till Kreditkassans kreditiv i riksgäldskontoret.»

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen, är läget för den till Svenska lantmännens riksförbund anslutna jordbrukskooperationen sådant, att för flertalet föreningar verksamhetens fortsättande torde kräva särskilda åtgärder för ordnande av föreningarnas mellanvarande med kreditgivaren, Jordbrukarbanken. Departements-
chefen.

Jag delar den mening, som göres gällande av riksförbundet och jämväl ligger till grund för bankstyrelsens framställning, beträffande betydelsen för jordbruksnäringen därav, att den ifrågavarande kooperativa verksamheten vidmakthålles.

För kreditgivaren, Jordbrukarbanken, måste en tvångsvis genomförd avveckling av bankens förbindelser med länsföreningarna befaras komma att medföra avsevärda förluster. Det lär för dens skull få anses vara ett bankens intresse, att föreningarna genom erforderliga eftergifter beredes möjlighet att fortsätta verksamheten. Men bankens ställning medger ej omedelbar nedskrivning av dess fordringar hos föreningarna i sådan omfattning, som torde vara nödig för nyss angivna syfte. Det är mot bakgrunden av detta läge, som bankstyrelsens framställning till bankens ägare, staten, närmast torde böra bedömas.

Jag får erinra därom, att riksdagen efter framställning av Kungl. Maj:t år 1929 medgav, att från Jordbrukarbanken — vars till 20 miljoner kronor uppgående aktiekapital så gott som uteslutande äges av staten — till Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 överflyttades förlustbringande engagemang i betydande omfattning. I anledning härav har sedermera under år 1929, på sätt framgår av den i statsverkspropositionen lämnade redogörelsen för Kreditkassans verksamhet, en sådan överflyttning av engagemang ägt rum till belopp av inemot 13 miljoner kronor, varå uppkommande förlust beräknats till minst 8.6 miljoner kronor. Vid det sålunda genomförda avskiljandet av tyngande förbindelser kommo riksförbundet och länsföreningarna ej i beaktande. Fastmer förutsattes det, att jordbrukets kooperativa affärsverksamhet skulle allt fortfarande äga sitt finansiella stöd hos banken och att denna genom den beviljade lättnaden i övrigt skulle vinna stärkt förutsättning att verksamt bistå den näring, som redan i bankens namn anges såsom föremål för dess särskilda omvårdnad.

Emellertid torde vid tidpunkten för behandlingen år 1929 av nu berörda ärende bankens förbindelser med riksförbundet och föreningarna hava blivit bedömda med en optimism, som näppeligen var betingad av gäldenärernas verkliga ekonomiska bärkraft, och genom sedermera inträffad utveckling på förevarande affärsområde har ställningen blivit än mera ohållbar. Enligt vad nu visar sig torde en betydande nedskrivning av ifrågavarande gäldenärers förbindelser till Jordbrukarbanken vara ofrånkomlig.

Enär den hos banken befintliga delcrederefonden synes böra reserveras för andra eventuellt behövliga avskrivningar, torde för banken erfordras ett tillskott å hela det belopp, varmed avskrivning å ifrågavarande förbindelser skall bestridas.

Då jag haft att taga ställning till frågan om den betydande statsutgift, som sålunda begäres, har jag, i likhet med bank- och fondinspektionen, ej kunnat undgå att hysa starka betänkligheter.

Det kan ej bortses därifrån, att det här gäller ett statens stödjande av en affärsverksamhet, som tävlar med enskilda näringsutövare, vilka — utan det stöd som den kooperativa anslutningen borde innefatta — äro hänvisade att söka med egen kraft övervinna konjunkturens vanskligheter. Och ej heller kan man undkomma det intrycket, att frånvaro av omtanke och insikt medverkat till skärpning av svårigheterna för den kooperativa verksamhet, varom här är fråga.

Då jag likväl är beredd att förorda ett statligt ingripande, är det endast med hänsyn till de verkningar, som en likvidation i större omfattning av förevarande affärsverksamhet skulle medföra för Jordbrukarbanken såsom kreditgivare. Jag erinrar om att statsmakterna på sin tid beslutat en betydande insats för vidmakthållande av en kreditanstalt med verksamhet särskilt inriktad på kredit åt jordbruket och för lidet år bekräftat sitt fortvarande intresse för enahanda syfte genom avsevärd uppoffring av statsmedel.

Jag har alltså stannat vid den uppfattningen, att Jordbrukarbanken bör tillföras ett belopp, som möjliggör ett nedbringande av ifrågavarande förbindelser i sådan omfattning, som en fullt bankmässig prövning påkallar.

Vid den blivande uppgörelsen bör — på sätt såväl bankstyrelsen som bank- och fondinspektionen hävdad — icke efterlätas kravet att föreningsmedlemmarna i skälig omfattning medverka. Det belopp, som skulle tillföras Jordbrukarbanken, anser jag lika med bankstyrelsen böra beräknas till 3 miljoner kronor. Beloppet torde böra hos banken redovisas såsom en särskild fond, vilken påföres samtliga å ifrågavarande engagemang belöpande avskrivningar och nedskrivningar.

Vid beviljande av tillskott åt banken för nu angivna ändamål lärer böra bestämt förutsättas, att bankens styrelse tillser, att med snabbhet och grundlighet verkställs en ytterligare undersökning av de särskilda företagen, på det att blivande åtgärder må grundas på tillräcklig kännedom om gäldenärernas verkliga ekonomiska läge. De förändringar i organisatoriskt avseende, som befinnas önskvärda i syfte att befrämja en ändamålsenlig förvaltning, böra ovägerligen av bankstyrelsen krävas och deras genomförande kontrolleras.

Beträffande formen för medlens tillhandahållande hemställer jag, att desamma tillföras banken över Kreditkassan, vilken alltså skall hava att föra beloppet i räkning och i sinom tid redovisa den återbetalning, som tilläventyrs må kunna ske.

Enär, såsom framgår av det av Kreditkassans styrelse avgivna yttrandet, kassan icke för närvarande har medel tillgängliga för ändamålet, torde dylika böra beredas genom särskild åtgärd. I enlighet med det av fullmäktige i riksgäldskontoret förordade förslaget tillstyrker jag i sådant avseende, att

från fonden för mötande av förluster å Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 ett belopp av 3 miljoner kronor överföres till Kreditkassans kreditiv i riksgäldskontoret. Erinras må, att — med inräknande av den av innevarande års riksdag i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag beslutade avsättningen av 5 miljoner kronor — till nämnda fond anvisats sammanlagt 39 miljoner kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte i proposition föreslå riksdagen att

dels medgiva, att Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 må tillhandahålla Aktiebolaget Jordbrukarbanken ett belopp av 3,000,000 kronor för bildande av en fond, avsedd att möjliggöra beviljande åt Svenska lantmännens riksförbund och därtill anslutna föreningar av ackord eller eftergift å förbundets och föreningarnas skulder till banken i enlighet med de av mig i det föregående angivna riktlinjerna,

dels ock besluta, att till beredande av medel härför från fonden för mötande av förluster å Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 ett belopp av 3,000,000 kronor skall överföras till Kreditkassans kreditiv i riksgäldskontoret.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Yngve Ericsson.